Din istoria Institutului de Cercetări Economice

dr. Constantin GRIGORESCU

1. Înființarea institutului şi contextul istoric

Creat în ianuarie 1953, Institutul de Cercetări Economice (ICE) a funcționat sub mai multe egide: Academia Română în intervalul 1953-1970, Academia de Ştiințe Sociale şi Politice, în perioada 1970-1973 şi apoi a Institutului Central de Cercetări Economice (ICCE), 1974-1989, când i s-a schimbat şi denumirea, respecfiiv, în Institutul de Economie Socialistă.

În anii socialismului totalitar, schimbarea denumirii Institutului, precum şi a forurilor cărora le-a fost subordonat, este dovada peremptorie a încercărilor tot mai asidue ale organelor partidului comunist unic de a înregimenta cercetarea ştiințifică din România preceptelor economice, dogmatic interpretate, ale marxism-leninismului în varianta românească a platformei politice a edificării orânduirii socialiste, care a eşuat, în final, cu varianta "societății socialiste multilateral dezvoltate". Dogma economică a socialismului în România, pe cât de simplistă pe atât de prolixă; se reducea la un mănunchi de principii totalitariste de organizare, conducere şi subordonare fără rezerve a individului şi grupurilor sociale omniscientului şi omnipoliticului partid, proprietății socialiste şi planificării de comandă hipercentralizată.

Aceste tentative de subordonare a cercetării ştiințifice în general, a celei din domeniile social-economice în special, în opinia noastră, au purtat pecetea unor particularități legate de contextul istoric național şi internațional al existenței statului român, şi anume:

- obligativitatea respectării şi copierii fidele în România a modelului economic de tip sovietic, până în anii 1963-1964, când s-a produs o răcire a relațiilor dintre România şi URSS;
- respingerea treptată a dictatului sovietic brutal, pentru a construi un socialism românesc, sub motivul specificului şi al apărării intereselor naționale, integrității teritoriale şi suveranității statale.

Evaluarea activității Institutului în această perioadă, ținând seama de elementele contextual istorice menționate, în prezentul studiu, este efectuată în direcția relevării contribuțiilor ştiințifice autentice ale cercetătorilor în lucrări individuale sau colective, dincolo de maculatura propagandistică plătită tribut de unii dintre aceştia, îndeosebi directori înlăturați din funcții înalte sau, în alte cazuri, cu dorința de parvenire în eşaloanele superioare de partid şi de stat.

2. Primii ani de activitate şi critica abaterilor de la dogma marxist-leninistă

Începând cu anul 1953 până în 1964-1965, se poate afirma că ICE s-a aflat într-un proces de formare, mai

ales din punctul de vedere al *metodologiei şi tehnicilor de cercetare* empirică a fenomenului economic românesc, pentru că din punct de vedere teoretico-ideologic, şablonul marxist-leninist trebuia acceptat fără cea mai mică rezervă, ca un datum a cărui valoare operațională fusese ex-ante statuată ca perfectă. Chiar şi metodele trebuia cu prudență alese, astfel încât să nu intre sub incidența rătăcirii şi păcatului de neiertat de a fi aplicat tehnici şi metode de cercetare burgheze, considerate în acel timp eronate, neştiințifice, deşi acestea erau meritorii ca atare.

Orice abatere de la tezele marxist-leniniste, ca rezultat al cercetărilor întreprinse asupra realității economice din România, era considerată ca revizionism. În funcție de gravitatea abaterii, de regulă apreciată de conducerea organizației de partid din institut sau probabil de alte organe informative care îşi aveau oameni discret implantați în sectoare, cercetătorii care se făceau vinovați de temeritatea de a fi avut o poziție neconformâ cu linia ideologică a comunismului în plan teoretic sau practic erau aspru criticați, retrogradați şi dați afară. Menționăm câteva cazuri:

- Lucrarea “Contribuții la o critică marxistă a keynesismului" (Editura Politică, Bucureşti 1958), al cărui autor, E. Balaş, a avut curajul să arate că opera lui Keynes cuprinde şi "elemente de cunoaştere ştiințifică, un "nucleu rațional", a constituit motivul pentru care autorul a fost criticat public în plenul colectivului de cercetători de confrați bigoți ai marxism-leninismului, şi înlăturat. Ulterior, profesorul E. Balaş a emigrat în SUA şi s-a afirmat ca econometrician de valoare cu contribuții originale în soluționarea programatică în matematică;
- În 1957 şi 1958, în ICE s-au elaborat *studii monografice complexe* în opt şi, respectiv, şapte zone agricole şi agroindustriale, în vederea cunoaşterii nemijlocite a schimbărilor economico-sociale care au survenit în viața satelor şi a întreprinderilor industriale, pe baza unor cercetări directe, de teren, inclusiv prin investigații de tip recensământ în gospodăriile țărăneşti: Cercetarea a oferit date şi informații relevante, unele publicate în Caietul de Cercetări Monografice. S-au publicat, de asemenea, două monografii de întreprinderi: "Uzinele Reşița în anii construcției socialiste” (Editura Academiei RPR,1963); "Industria Sârmei" Câmpia Turzii (Editura Academie. RPR, 1963).

Speculându-se unele slăbiciuni în redactarea monografiilor din zonele agricole, într-un articol apărut în revista *Lupta de clasă* nr. 11/1959, s-a apreciat că acestea nu reflectă în mod corespunzător realitatea de la sate, că zonele au fost privite "izolat în afara proceselor de ansamblu", că “nu evidențiază înțelegerea ştiințifică a factorilor dezvoltării sociale sau că din monografi "nu se desprinde rolul muncii politice, educative, desfăşurate de organizațiile de partid în rândurile țărănimii muncitoare" etc. În context, s-a considerat că lipsurile semnalate sunt rezultatul unei concepții eronate în elaborarea monografiilor, "că obiectul şi procedeele cercetării monografice întreprinse în ICE amintesc, în anumite privințe, de concepția sociologului burghez Dimitrie Gusti".

Criticile aduse cercetărilor monografice au condus la desfiinţarea secţiei de specialitate din ICE, iar şeful de secţie - George Retegan, valoros şi talentat demograf şi sociolog - şi colaboratorii săi direcţi au fost retrogradaţi în posturi de documentarişti. Monografiile elaborate pe baza cercetărilor din 1957 au rămas nevalorificate şi se află în arhiva Institutului, iar datele culese în campania 1958 nu s-au mai prelucrat.

Desfiinţarea secţiei de monografii a adus serioase prejudicii cercetării economice şi Institutului. A dispărut, în primul rând, o sursă deosebită de cunoaştere a relaţiilor economice, în condiţiile în care aproape toate datele statistice, inclusiv cele referitoare ia populaţie, erau considerate ca fiind secrete (pe volumele tipărite privind recensământul populaţiei României din 1956 şi aflate în biblioteca Institutului este aplicată ştampila "strict secret").

În al doilea rând, prin desfiinţarea secţiei de monografii a dispărut o şcoală practică de formare a cadrelor de cercetare. Participând la culegerea de informaţii şi date statistice primare pe bază de interviuri şi la prelucrarea lor, tinerii cercetători monografişti înţelegeau mai bine mecanismul constituirii şi semnificaţia datelor statistice, respectiv stările sociale şi economice care se pot afla în spatele datelor respective - seci şi abstracte. Vorbind despre dispariţia şcolii de formare a cadrelor de cercetare, ne referim şi la faptul că printre dascălii săi se afla şi valorosul om de ştiinţă H.H. Stahl, precum şi alţi specialişti, buni cunoscători ai metodelor de cercetare directă.

- Un alt caz de reprimare a cercetării în anii de început ai Institutului îl reprezintă lucrarea “Aspecte privind dezvoltarea schimbului de mărfuri între oraş şi sat în RPR", lucrare colectivă coordonată de I. Ionescu şi publicată în Editura Academiei în 1961. Fără să se aducă nici un fel de critică autorilor, s-a decis ca lucrarea tipărită să nu fie difuzată, iar pe coperta interioară a cărţii s-a pus ştampila "uz intern".

Critici ca cele menţionate mai sus sunt o dovadă de "vigilenţă sporită", care se obişnuia să se practice la vremea respectivă faţă de cercetătorii valoroşi formaţi în perioada antebelică şi chiar faţă de cadrele de conducere, membri de partid, dar căzute în dizgraţie.

Dată fiind starea de spirit invocată, în perioada de început a activităţii ICE, s-au elaborat relativ puţine lucrări de cercetare ştiinţifică de referinţă. La aceasta a contribuit numărul redus al cercetătorilor şi lipsa lor de experienţă în munca ştiinţifică, majoritatea fiind tineri absolvenţi ai învăţământului superior.

Până spre anii 1960-1965, în ICE s-au elaborat însă şi lucrări de cercetare care au rezistat timpului, sau în care se regăsesc numeroase analize, fapte şi date relevante pentru evoluţia economiei româneşti în perioada respectivă. În acest sens, avem în vedere volumul "Dezvoltarea economică a României - 1944-1964", lucrare coordonată de prof. Roman Moldovan (Editura Academiei RPR, 1964), "Cercetarea privind creşterea productivităţii muncii şi reducerea preţului de cost în filaturile de bumbac din Bucureşti (coordonator I. Desmireanu) şi "Monografia economică a SMT-Budeşti" (coordonator N. Belli).

În această perioadă, un loc important în activitatea ICE au avut studiile de istorie economică şi gândire economică românească. Sub acest aspect, menţionăm lucrările:

– *Contribuții la istoria capitalului străin în România*; lucrare colectivă coordonată de C. Murgescu şi N.N. Constantinescu (Editura Academiei RPR, 1960);
– *Sistemul bănesc al leului şi precursorii lui,* amplă monografie în trei volume elaborată de C. Kirițescu, din care volumul I a apărut în 1964, iar celelalte în 1967 şi, respectiv 1971.

Semnificativ este şi faptul că în primii ani de activitate ai Institutului s-au pus bazele a două colecții pentru editarea de texte din istoria gândirii economice româneşti şi, respectiv, universale, inițiativă, de mare însemnătate pentru cultura economică din țară. Din păcate, colecțiile n-au durat decât până în 1967, în ele publicându-se puține lucrări reprezentative.

În colecția "Texte din istoria gândirii economice româneşti au apărut: un volum consacrat economiştilor din secolul XIX (studiu introductiv de Gh. Zane, un volum asupra gândirii econo-mice a lui P.S. Aurelian (studiu introductiv C. Murgescu) şi un alt volum privind gândirea economică a lui Xenopol (studiu introductiv semnat de I. Veverca).

În cadrul colecției "Texte din istoria gândirii economice" s-au publicat, în limba română, în ordinea apariției lor: două volume din opera economică a lui David Ricardo (studiu introductiv C. Murgescu), lucrarea lui Adam Smith "Avuția națională" (cu studiu însoțitor de N.N. Constantinescu) şi texte economice din gândirea lui Charles Fourier (studiu introductiv de G. Mladenatz şi prefață de Gh. Zane).

3. Afirmarea unor factori favorizanți ai activitãții de cercetare în anii '60-'65

În anii 1960-1965 s-a conturat o tendință de răcire a relațiilor cu URSS şi de apropiere de țările occidentale, de afirmare a principiilor independenței, egalității şi suveranității naționale în relațiile dintre țările socialiste; de luare în considerare a condițiilor din fiecare tară în construcția socialistă, de respingere a concepțiilor privind existența a două piețe mondiale paralele, una capitalistă şi alta socialistă, şi de specializare a economiilor naționale din CAER pe criterii care ar fi condus ca România să rămână o țară agrară, înapoiată. Noua poziție a României privind construirea socialismului şi relațiile dintre țările socialiste s-au repercutat favorabil în cercetarea economică şi activitatea Institutului. Astfel:

1. Cercetătorii au avut mai multă libertate în a-şi exprima opiniile în legătură cu construcția economică şi relațiile economice externe ale țării. De acum se vorbea de aplicarea creatoare a marxism-leninismului la condițiile țării noastre, fără însă să se atace sau să se pună sub semnul întrebării proprietatea socialistă şi conducerea centralizată a economiei naționale. Într-adevăr, a existat mai multă libertate de gândire, dar aceasta se realiza într-un cadru controlabil, bine delimitat, fapt ce, în ultimă instanță, îngrădea în continuare dezvoltarea cercetării ştiințifice.

2. În organizarea Institutului şi în programul său tematic au intervenit schimbări însemnate care au potențat activitatea de cercetare, promovarea de metode şi tehnici noi de calcul şi analiză. Pentru studierea problemelor economice ale României, s-a trecut de la organizarea cercetării pe ramuri ale economiei (industrie, agricultură, comerț etc.) la organizarea cercetării pe probleme. În acest sens, s-au creat sectoare şi colective de cercetare care

au studiat eficiența economică şi progresul tehnic, utilizarea forței de muncă, economia întreprinderilor, prețurile, venitul național şi nivelul de trai. În ultimă instanță, s-a adoptat o structură organizatorică adecvată analizării, sub aspect teoretic, metodologic şi practic, a factorilor creşterii economice în România, a problemelor macro şi microeconomice. În acest cadru, în programele de activitate s-au introdus şi teme privind echilibrul şi optimul economic, modele de creştere economică, balanța legăturilor dintre ramuri şi funcțiile de producție Cobb-Douglas. S-au introdus în plan, totodată, teme privind poluarea şi protecția mediului, precum şi teme conținând comparații economice internaționale şi de evaluare a nivelului de dezvoltare a României. S-a statuat, de asemenea, regula ca, pe lângă analizarea realităților economice din țara noastră, aproape la fiecare temă, de la caz la caz, să se facă referiri la situația din alte țări, comparațiile internaționale devenind o metodă curentă de cercetare.

Deşi de-a lungul anilor au intervenit anumite schimbări în profilul şi denumirea sectoarelor de cercetare, organizarea cercetării pe probleme s-a dovedit a fi corespunzătoare. Precizarea profilului de activitate al ICE a fost favorizată şi de faptul că, în timp, în cadrul ministerelor şi al altor instituții centrale, au apărut şi alte institute şi centre de cercetări economice. În 1973, de exemplu, rețeaua institutelor de cercetare economică cuprindea: Institutul de Cercetări Economice, Institutul de Studii şi Cercetări pentru Planificare, Institutul pentru Studierea Conjuncturii Economice Internaționale, Institutul de Cercetări pentru Economia Agrară, Institutul de Cercetări Comerciale, Institutul de Cercetări pentru Promovarea Turismului Internațional, Centrul de Cercetări Economice pentru Prețuri şi Centrul de Cercetări Financiare şi Monetare. În 1976, s-au înființat Institutul de Economie Industrială şi Centrul de Informare, Documentare şi Sinteză. Practic, sub alte denumiri, aceste institute există şi astăzi, între ele stabilindu-se o colaborare colegială.

În contextul precizării profilului de cercetare al Institutului, pentru adâncirea cunoaşterii economiei mondiale s-au creat sectoare şi grupe de cercetare a economiei țărilor capitaliste dezvoltate, a țărilor în curs de dezvoltare, a țărilor socialiste şi, respectiv, pentru cercetarea locului României în cadrul lumii socialiste. În acelaşi timp, s-a conturat tematica de cercetare a istoriei economiei naționale, luându-se în studiu momente semnificative şi procese economice esențiale din istoria țării.

3. Începând cu anii ‘60-’65, s-au organizat adevărate dezbateri ştiințifice, colocvii, sesiuni şi simpozioane, acestea prevalând asupra manifestărilor cu caracter omagial. Colocviile şi simpozioanele referitoare la eficiența economică a investițiilor, organizarea întreprinderilor sau cooperarea economică internațională s-au transformat în adevărate laboratoare de cercetare; Institutul a devenit un pol de atracție pentru specialiştii din domeniul respectiv.

4. După 1965, s-a inaugurat o serie de publicații proprii ale Institutului, prin care s-a dat posibilitatea valorificării operative a rezultatelor activității de cercetare. Ne referim, de exemplu, la colecțiile: “Bibliotheca Oeconomica”, “Caiete de studiu” şi “Caiete documentare”. În domeniul istoriei şi al

gândirii economice s-au afirmat colecțiile “Memoria Oeconomica” şi “Idei economice contemporane”.

Volumele apărute în colecțiile amintite - peste 250 - sunt o mărturie a condițiilor mai relaxate în care s-a desfăşurat cercetarea economică. Deşi plăteau tribut limitelor la care ne-am referit, ele sunt totuşi o adevărată oglindă a proceselor economice din epocă, a schimbărilor din structurile economice şi sociale ale țării, a contradicțiilor şi disfuncționalităților din economie.

5. În contextul factorilor care au contribuit la dezvoltarea cercetărilor din ICE, menționăm şi lărgirea surselor documentare. În primul rând, Institutul a beneficiat de un volum mai mare de date oferite de Direcția Centrală de Statistică, inclusiv date privind balanța legăturilor dintre ramuri. În al doilea rând, cercetătorii au făcut studii, analize şi investigații în unitățile economice, fapt ce le-a permis să completeze datele statistice la nivelul economiei naționale cu studii de caz. În al treilea rând, Institutul a beneficiat de un fond valutar sensibil sporit pentru procurarea de cărți şi reviste din Occident, punându-se capăt situației privind procurarea de publicații aproape în exclusivitate din țările socialiste şi, îndeosebi, din URSS. În anul 1970 se ajunsese ca Institutul să fie abonat la peste 40 de publicații occidentale. Un accent deosebit s-a pus pe procurarea de anuare statistice ale organismelor internaționale şi ale țărilor capitaliste dezvoltate, dar şi socialiste, anuarele fiind o sursă de primă importantă în cunoaşterea proceselor economico-sociale.

Biblioteca Institutului a devenit o verigă organică în activitatea de cercetare, cărțile şi revistele au fost fişate şi adnotate după regulile moderne ale biblioteconomiei; personalul bibliotecii sesiza cercetătorilor principalele noutăți bibliografice din domeniul lor de activitate.

6. În urma relansării relațiilor cu lumea occidentală, s-au stabilit contacte şi relații de cooperare şi cu unele institute de cercetări din țările capitaliste; oameni de ştiință prestigioşi, inclusiv laureați ai premiului Nobel pentru economie, au vizitat Institutul; un număr însemnat de cercetători au beneficiat de burse pentru stagii de specializare în SUA (5), Franța (7) şi Anglia (2); s-a participat la numeroase congrese şi conferințe ştiințifice internaționale. Semnificativ pentru deschiderea spre Occident a Institutului este şi faptul că o dată cu organizarea de colocvii economice româno-sovietice s-au instituționalizat şi colocviile economice româno-franceze. având ca partener Institutul de Economie Aplicată din Paris, condus de renumitul profesor François Perroux. Dintre primii economişti de renume mondial care au vizitat ICE menționăm pe Wassily Leontief şi Nicholas-Georgescu Roegen.

7. Deschiderea Institutului, care a permis efectuarea de cercetări aprofundate, a fost însoțită şi de o creştere însemnată a efectivului său de cercetare. Astfel, dacă în 1953-1954 personalul cu studii superioare şi medii nu depăşea cifra de 20 de persoane, în 1965-1970 a ajuns la aproximativ 75 de persoane, cifră care s-a menținut relativ constantă până spre anii '90.

Deşi în decursul timpului fluctuația cadrelor a fost mare, întotdeauna a existat un nucleu valoros de cercetători, fapt care a contribuit mult la afirmarea Institutului în viața ştiințifică din țară. Menționăm, de asemenea, că

la elaborarea lucrărilor de cercetare, apărute sub egida Institutului, au participat şi numeroase cadre didactice din ASE şi alte instituţii de învăţământ superior din Bucureşti şi din provincie, precum şi specialişti din practica economică.

De-a lungul activităţii sale, Institutul s-a constituit ca o adevărată şcoală de formare a cadrelor de cercetare în domeniul economiei. Meşteşugul cercetării s-a dobândit, în primul rând, în procesul muncii propriu-zise, potrivit principiului *learning by doing*. Tinerilor absolvenţi ai învăţământului economic superior, repartizaţi în Institut, li s-au încredinţat sarcini de cercetare chiar din momentul în care au trecut pragul acestuia; au întocmit recenzii, au participat la dezbateri ştiinţifice şi au fost puşi în situaţia de a cunoaşte relaţiile economico-sociale, prin utilizarea pe scară largă a anuarelor statistice şi prin efectuarea de investigaţii în arhive şi unităţi economice.

La afirmarea Institutului ca şcoală de cercetare a contribuit mult şi faptul că, în 1967, acesta a căpătat dreptul de a organiza activitatea de doctorat, sarcină de care s-a achitat şi se achită în mod onorabil. De peste 35 de ani, Institutul oferă, astfel, posibilitatea ca cercetătorii săi şi specialişti din practica economică să susţină teze şi să obţină titlul de doctor în economie. Remarcăm, de asemenea, exigenţa mare şi nivelul ridicat al lucrărilor de doctorat susţinute în Institut, constatare ilustrată şi de faptul că cea mai mare parte a tezelor au fost publicate în diferite edituri şi în colecţia *Bibliotheca Oeconomica*.

Deschiderea care a intervenit în viaţa Institutului în anii ‘60-‘65 este indiscutabil legată de activitatea directorilor săi Gheorghe Rădulescu, Roman Moldovan şi, îndeosebi, Costin Murgescu. Sesizând foarte bine cerinţele momentului istoric, profesorul Murgescu a orientat şi a asigurat trecerea de la cercetarea pe ramuri a economiei la cercetarea pe probleme, a iniţiat dezbaterile ştiinţifice şi colecţiile de valorificare a rezultatul muncii de cercetare şi a pus bazele colocviilor economice româno-franceze şi româno-sovietice. Cu tact şi solicitudine, a format un număr însemnat de cercetători şi i-a promovat în funcţii de conducere exclusiv după criterii profesionale. Din păcate, din interese oculte, în 1968, când Institutul se afirmase şi devenise cunoscut în ţară, profesorul Murgescu a fost eliberat din funcţie.

Înainte şi după perioada de deschidere la care ne-am referit, funcţia de director a fost ocupată şi de persoane care anterior au avut înalte funcţii de partid şi de stat, dar care căzuseră în dizgraţie. Ne referim la Miron Constantinescu, fost membru al Biroului Politic al Partidului Comunist, care a funcţionat ca director în intervalul august 1957-iunie 1958 şi la Mihai Levente, fost ministru al comerţului, director din a doua parte a anului 1968 şi până la sfârşitul anului 1971. Fiecare avea o orientare şi un stil de muncă total diferite. Miron Constantinescu s-a manifestat, utilizând o expresie curentă, ca un adevărat taliban; punea un accent deosebit pe latura ideologică, pe apărarea purităţii marxism-leninismului, fiind unul dintre criticii tezei privind “nucleul raţional” al keynesismului, cuprinsă în lucrarea lui E. Balaş. În plus, era dominat de ambiţii şi subiectivism exacerbate şi recurgea în activitatea de conducere la metode din arsenalul organelor speciale (inclusiv la recrutarea şi

utilizarea de informatori), trăsături care s-au manifestat şi mai târziu în relațiile cu Institutul, când a devenit preşedinte al Academiei de Ştiințe Sociale şi Politice (începuturile deceniului opt). La vremea respectivă, la cererea preşedintelui acestei instituții, în Institut s-au purtat discuții sterile privind structura organizatorică şi perfecționarea activității de cercetare, discuții care, în fapt, urmăreau reocuparea funcției de director al Institutului.

Ca director, Mihai Levente s-a înscris în orientarea care a marcat deschiderea şi dezvoltarea cercetării în ICE; a marşat pe extinderea relațiilor ştiințifice cu institutele partenere din străinătate şi a lăsat libertate deplină cercetătorilor în realizarea temelor de plan. Era preocupat de problemele unei mai bune organizări a cooperativelor agricole de producție, domeniu în care a scris unele "lucrări neortodoxe" şi care n-au putut fi publicate. În 1971, la sesiunea omagială consacrată aniversării a 50 de ani de la crearea Partidului Comunist Român a prezentat comunicarea intitulată "Unele contribuții privind funcțiile economice şi sociale ale lotului personal". În context, a evidențiat rolul lotului personal în sporirea producției agricole, dezvoltarea autonomiei economice şi ridicarea nivelului de trai al populației. Totodată, a susținut necesitatea permanentizării loturilor şi atribuirii de loturi personale şi muncitorilor de la oraşe, precum şi practicarea unor prețuri libere în valorificarea pe piața țărănească a produselor obținute pe loturile respective. Considerat, probabil, dizident, Mihai Levente a fost eliberat din funcția de director al ICE şi trimis ca diplomat în străinătate.

O poziție de deschidere către nou a cercetării din ICE a manifestat şi Alexandru Bârlădeanu, care în 1968 fusese înlăturat din conducerea PCR pentru orientarea sa diferită de cea a lui Nicolae Ceauşescu privind construirea socialismului în România, îndeosebi cea referitoare la repartizarea venitului național în acumulare şi consum. În cuvântul introductiv la sesiunea omagială amintită, Alexandru Bârlădeanu, la vremea respectivă preşedintele secției economice a Academiei de Ştiințe Sociale şi Politice, referindu-se la tematica sesiunii, arăta: "Personal regret, de pildă, că printre temele comunicărilor nu se găseşte vreuna care să trateze rolul factorilor sociopsihologici în ridicarea eficienței economice, chiar dacă admitem restricția că aceşti factori acționează indirect prin intermediul productivității muncii. Ceea ce spun nu este o critică la adresa sesiunii, ci o constatare şi sunt convins că la timpul său acest aspect va fi abordat". Menționăm că lucrările sesiunii sunt publicate în volumul editorial "Eficiența şi creşterea economică", apărut în 1972 în colecția ICE, Bibliotheca Oeconomica.

4. Tematica de cercetare şi principalele rezultate

Principatele rezultate ale activității Institutului în perioada de până la Revoluția din Decembrie 1989 se concretizează în peste 250 de lucrări de o mai mare amploare publicate în edituri şi în colecțiile la care ne-am referit. La acestea s-ar mai putea adăuga alte volume editoriate apărute după 1989, dar elaborate pe baza cercetărilor anterioare. În lucrările respective, se abordează, aşa cum s-a arătat, o gamă mare de subiecte privind teoria şi practica economică,

dezvoltarea economiei româneşti la nivel macro şi micro, teme referitoare !a evoluția economiilor țărilor capitaliste şi socialiste, precum şi subiecte de istorie a economiei naționale şi a gândirii economice.

În aprecierea lucrărilor Institutului din perioada amintită trebuie să se țină seama de limitele impuse cercetării ştiințifice de regimul comunist. Aceasta cu atât mai mult în cazul Institutului, care prin profilul său de activitate, spre deosebire de celelalte institute, avea o mai mare atingere cu laturile politico-ideologice ale regimului. Plătind tribut sub forma citatelor acoperitoare din documentele de partid citate, practic existente în aproape toate lucrările elaborate în perioada la care ne referim, majoritatea cercetătorilor n-au făcut însă rabat exigențelor cercetării ştiințifice, obiective. Aceasta s-a concretizat cu deosebire în lucrările publicate în colecția "Caiete de studii", care aveau o circulație relativ restrânsă şi cu regim de secret de serviciu sau strict secret.

Deşi nivelul ştiințific al lucrărilor este inegal, prin ele s-au pus în circulație numeroase idei, concepte şi metode noi de cercetare, ele cuprinzând date statistice şi informații relevante din țară şi străinătate şi analize pertinente asupra principalelor procese din economia națională, disfuncționalităților şi contradicțiilor din societate Din lucrări rezultă atât progresul economic al țării față de perioada antebelică, marile schimbări structurale din țară, dar şi decalajele economice, tehnologice şi sociale în raport cu țările dezvoltate cu economie de piață.

În acest cadru, cu riscul de a ne repeta, vom menționa principalele subiecte de cercetare în care Institutul a avut contribuții mai însemnate. Astfel:

- eficiența economică în general şi cea a investițiilor în special;
- economia cercetării ştiințifice şi a progresului tehnic;
- economia muncii, ocuparea forței de muncă şi sporirea productivității muncii;
- formarea profesională şi creşterea economică;
- managementul întreprinderilor, experiența țărilor dezvoltate;
- prețurile şi prognoza costurilor de producție;
- minimul de trai şi structura consumului populației;
- populația şi creşterea economică;
- comparații internaționale privind nivelul dezvoltării economico-sociale a țărilor şi locul României în economia mondială şi europeană;
- poluarea şi protecția mediului;
- disfuncționalitățile din economia țărilor socialiste;
- evoluția economiei capitaliste dezvoltate, studii monografice pe țări;
- balanța legăturilor dintre ramuri, funcțiile de producție şi aplicarea lor în România;
- teorii şi modele ale creşterii economice contemporane;
- curente şi doctrine economice contemporane;
- evoluția pe termen lung a economiei româneşti;
- istoria gândirii economice din România.

5. Trei generații de cercetători

Contribuțiile la care ne-am referit

s-au obținut prin activitatea generațiilor mai vechi şi mai noi de cercetători, care au făcut din munca de cercetare esența vieții lor. În acest sens, din prima generație de cercetători ai Institutului menționăm: I. Desmireanu, D. Dumitru, C. Grigorescu, N. Belli, Gh. Dobre, Gr. Vâlceanu, S. Perţ, M. Ştefan, Cța. Bogdan, Gr. Corlan, Gh. Răboacă, Tr. Lazăr, S. Sava, C. Cămăşoiu, V. Axenciuc, M. Ion., M. Horovitz, V. Pascu, M. Stănescu, I. Anghel, C. Moineagu, C. Iacobovici-Boldişor, T. Schatteles, I. Lemnij, R.C, Demetrescu şi V. Iordache.

A urmat generația a doua din care menționăm aportul însemnat prestat de: Gh. Zaman; M. Ciumara, C. Ciutacu, Steliana Sandu, M. Poenaru, M. Molnar, I. Bratu, O. Nicolescu, M. Naneş, V. Pilat, Gh. Manolescu, H. Puwak, R. Crețoiu, E. Ionescu şi A. Platon.

Din ultima generație de cercetători valoroşi ai ICE au făcut parte: D. Dăianu, A. Dochia, G. Georgescu, I. Ghizdeanu, Gh. Oprescu şi S. Tănăsescu.

Se cuvine să arătăm, de asemenea, că Institutul a avut printre membrii şi colaboratorii săi o seamă de oameni de ştiință emeriți, membri ai Academiei Române: Gh. Zane, Al. Bârlădeanu, R. Moldovan, C. Murgescu, I. Rachmut, M. Biji, N.N. Constantinescu, C. Kirițescu, E. Dobrescu, T. Postolache, C. Ionete, V. Trebici şi A. Iancu.

Totodată, în Institut au mai lucrat sau au participat la întocmirea de lucrări numeroase cadre valoroase din învățământ, cercetare şi instituții de stat din care menționăm: I. Goliat, Gh. Dolgu, I. Berceanu, P. Jica, A. Negucioiu, M. Părăluță, V. Spiridon, V. Candelă, M. Popescu, V.V. Topor, M.C. Demetrescu, Gh. Crețoiu şi I. Bulborea.

Activitatea bibliotecii Institutului este strâns legată de numele unor străluciți economişti şi specialişti ca: D. Iordan, A. Teodoru, V. Mantu, B. Tincu şi V. Popescu. După pensionarea acestora şi restrângerea schemei de personal, de bibliotecă s-au ocupat cu mult devotament, A. Nămolovan şi Gh. Mastacaş.

6. Deteriorarea condițiilor de cercetare în anii `80

Ultimele documente de funcționare a Institutului în regimul comunist prevedeau că acesta are obligația să prezinte principalele concluzii ale cercetării Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice şi Sociale (CSDES). Forma de prezentare era diversă: sinteze, capitole din lucrări, lucrările in extenso şi note scurte, transmise prin conducerea ICCE preşedintelui CSDES, în ultimă instanță, şefului partidului. Subliniem însă că sub nici o formă datele şi concluziile rezultate din cercetare n-au fost deformate sau prelucrate în aşa fel încât să justifice anumite idei preconcepute ca, de pildă, creşterea eficienței fondurilor fixe sau îmbunătățirea nivelului de trai al populației. În anii '80, realitatea era cu totul alta, apăruseră serioase involuții în sfera economică şi socială. Ca atare, notele de prezentare din care rezulta înrăutățirea indicatorilor economici, inclusiv scăderea eficienței fondurilor fixe sau deteriorarea nivelului de trai, nu aveau şansa să fie promovate. În acest cadru, relevăm faptul că, de regulă, puține dintre instituțiile care primeau lucrările Institutului manifestau interes față de conținutul lor. Asemenea situații relevă un slab interes al factorilor politici față de cercetarea economică.

În trecut, Institutul a fost solicitat destul de des să participe la întocmirea unor cercetări, studii documentare şi

comparații internaționale, care să ofere elemente pentru procesul decizional. În acest sens, s-au întocmit documentare privind nivelul şi structura economiei naționale, productivitatea muncii, eficiența fondurilor fixe şi a investițiilor, regimul amortizărilor, cheltuielile materiale, bugetele de venituri şi cheltuieli ale populației şi consumul de produse alimentare pe locuitor. Din păcate, o bună parte a rezultatelor acestor cercetări, mai ales acelea care nu conveneau liderilor politici sau nu erau înțelese, rămâneau în sertarele demnitarilor, fără a fi valorificate nici din punct de vedere practic şi nici teoretic.

Datorită afirmării tot mai opresive a dictaturii personale a insolentului clan Ceauşescu şi acutizării crizei de sistem a economiei socialiste româneşti, s-au deteriorat sensibil condițiile activității de cercetare din Institut.

1. Întreaga cercetare economică din țară, inclusiv cea din ICE, a fost pusă sub controlul direct al forurilor superioare de partid. Orientarea amintită s-a materiatizat prin crearea, în 1973, a Institutului Central de Cercetări Economice, în subordinea Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice şi Sociale, având sarcina de a coordona cercetarea economică. La aceeaşi dată, Institutul de Cercetări Economice a trecut din subordinea Academiei de Ştiințe Sociale şi Politice în subordinea CSDES. Precizăm, de asemenea, că în 1977, la reorganizarea ICCE, fără nici o justificare, Institutul a căpătat o nouă denumire - Institututul de Economie Socialistă. Orientarea spre centralizare a muncii de cercetare a fost însoțită de punerea în fruntea ICCE a unor cadre de încredere, activişti de partid. Noii directori ai ICCE nu aveau experiență în munca de cercetare şi nici înțelegere față de cerințele acestei activități.

Cu excepția profesorului Ioan V. Totu, ceilalți directori, Ilie Şalapa şi Barbu Petrescu, n-au provenit din sfera cercetării economice în perioada când aceştia (I.Ş. şi B.P.) au fost în funcție, colectivul de cercetare s-a confruntat cu intrigile şi şantajul unui şef de cadre venit din structura organelor de securitate şi, respectiv, cu neavizarea deplasării în străinătate a unor cercetători invitați să participe la manifestări ştiințifice.

Promovarea principiului integrării cercetării cu învățământul şi producția, pe baze coercitive şi administrative,
s-a manifestat la nivelul IES prin atragerea la programul de cercetare a unui număr de peste 100 de cadre didactice din învățământul economic superior. Din păcate, în puține cazuri se realiza o integrare reuşită în planul muncii de cercetare şi al rezultatelor acesteia. În marea lor majoritate participările cadrelor didactice erau nesemnificative.

Prin crearea în 1973 a ICCE s-a statuat, în dezacord cu cerințele unei conduceri eficiente a muncii de cercetare, principiul dublei subordonări a unităților de cercetare economică şi a catedrelor de economie din învățământul superior (activitatea referitoare la cercetare): față de institutul central şi, respectiv, față de ministerele şi instituțiile de învățământ superior. Această măsură avea să fie completată cu o alta, la fel de lipsită de logică. În 1977, la reorganizarea ICCE, s-a stabilit ca preşedintele Consiliului ştiințific din Institut să nu mai fie directorul acestuia, ci secretarul organizației de partid, măsură aplicată, de altfel, în toate institutele de cercetări.

Noul mod de organizare nu a fost de natură să potențeze activitatea de cercetare economică. A crescut birocrația în toate institutele componente ale ICCE şi, îndeosebi, în ICE (IES), care trebuia să îndeplinească, prin compartimentele sale funcționate, toate

atribuțiile aferente ICCE, acesta neavând personal propriu, nici de cercetare şi nici administrativ. În mod formal, directorul general al Institutului Central era şi directorul ICE (IES), funcția profesională fiind practic îndeplinită de directorul adjunct ştiințific.

2. După crearea ICCE, pe lângă temele de cercetare propriu-zise, în planul tematic al Institutului au început să apară lucrări cu caracter propagandistic şi de omagiere a celor doi dictatori. Sub acest aspect, se ajunsese la o situație mai rea decât cea din primii ani de existență a acestuia. Dacă atunci, în lucrările de cercetare trebuia să se țină seama de dogmele marxism-leninismului şi de experiența sovietică, de acum farul călăuzitor al cercetării economice îl reprezentau rapoartele, expunerile şi cuvântările conducătorului partidului, care erau considerate ca fiind "geniale" sau "culmea gândirii teoretice în domeniul economic". În aceste împrejurări nefericite, Institutul a fost obligat să participe, la cererea şi sub egida ICCE, la publicarea unor capitole în lucrări omagiale ("Economia României socialiste în opera preşedintelui Nicolae Ceauşescu" - 1978, "Progresul economic al României socialiste în concepția preşedintelui Nicolae Ceauşescu" - 1983 şi "Epoca Nicolae Ceauşescu, epocă de înfăptuiri istorice în dezvoltarea şi modernizarea economiei româneşti", coordonator Barbu Gh. Petrescu - 1985), care se înscriau în grotescul peisaj generalizat al cultului exacerbat al personalității lui Nicolae şi al Elenei Ceauşescu, impus fără cea mai mică jenă de regimul totalitar. În obişnuita tradiție colectivistă, capitolele elaborate în Institut pentru volumele omagiale aveau ca autor doar numele acestuia şi al sectoarelor de cercetare, directorul general în calitate de coordonator al ultimului volum fiind, practic, unicul autor, ca semn al recunoştinței şi devoțiunii față de regimul care îl numise.

3. Deteriorarea condițiilor de cercetare din Institut s-a concretizat, totodată, în restrângerea bazei documentare oferite de organele de statistică.

S-au redus substanțial volumul şi calitatea datelor şi informațiilor cuprinse în anuarele statistice editate de DCS; ediția din 1988 a anuarului are, spre exemplu, numai 127 de pagini, iar datele sunt exprimate cu precădere în cifre relative. În mod corespunzător, s-a diminuat posibilitatea efectuării de analize la nivel macroeconomic. Ca urmare a situației menționate, în elaborarea lucrărilor s-a recurs, mai ales, la date obținute din unitățile economice.

S-a diminuat, de asemenea, fondul valutar pentru procurarea de cărți şi reviste din Vest. Dacă în 1970 Institutul era abonat la peste 40 de cărți, anuare şi reviste economice, în anii '88-'89 s-a încetat, practic, să se mai comande publicații occidentale. Este o consecință directă a orientării dictaturii ceauşiste spre achitarea, înainte de termen, a datoriei externe a țării, evident cu pierderi însemnate pentru economie şi cercetarea ştiințifică. Într-o anumită măsură, lacuna amintită a fost suplinită prin obținerea unor reviste străine, în baza aranjamentelor Bibliotecii Academiei privind schimburile internaționale de publicații, precum şi prin obținerea gratuită a unor cărți şi reviste de la Centrul de Informare ONU şi de la Biblioteca Americană.

4. Un aspect nu mai puțin însemnat care marchează înrăutățirea condițiilor cercetării a constat în restrângerea relațiilor ştiințifice externe ale Institutului, atât cu institutele partenere din Vest, cât şi cu cele din Est. S-a renunțat la folosirea burselor de specializare şi la trimiterea de cercetători la manifestări ştiințifice internaționale, chiar şi atunci când organizatorii suportau cheltuielile

de deplasare. S-au redus, de asemenea, schimburile de experiență, pe bază de reciprocitate, cu institutele economice din țările socialiste.

Aceeaşi soartă au avut-o şi colocviile economice româno-franceze şi cele româno-sovietice inaugurate în 1968 şi, respectiv, în 1971. Astfel, al patrulea şi, în acelaşi timp, ultimul colocviu româno-francez s-a ținut în 1976 la Bucureşti, având drept temă "Echilibrul şi reglarea în ştiințele economice". După alți cinci ani avea să se pună capăt şi colocviilor româno-sovietice, care ajunseseră la a şasea sesiune. Ultimul colocviu s-a organizat la Moscova şi a fost axat pe tema "Dezvoltarea relațiilor economice Est-Vest".

Restrângerea contactelor cu cercetătorii şi oamenii de ştiință din alte țări s-a dovedit a fi o măsură aberantă. În ultimă instanță, orientarea amintită se încadra în politica generală din anii '80 a partidului de izolare politică a României față de țările capitaliste şi socialiste; de negare a valabilității altor concepte şi experiențe în teoria şi practica economică.

*

* *

Înrăutățirea condițiilor de cercetare din Institut s-a manifestat cu deosebire în deceniul al nouălea, când semnele crizei de sistem a economiei socialiste au devenit tot mai evidente. Fireşte, condițiile tot mai dificile din cercetare, au afectat, într-un fel sau altul, activitatea de cercetare. Aceasta nu a împiedicat însă cercetătorii să analizeze stările reale din economie, contradicțiile şi disfuncționalitățile societății. Mărturie în acest sens sunt lucrările publicate în “Caietele de studiu” şi informațiile cuprinse în "Anuarul lucrărilor de cercetare ştiințifică în domeniul economiei, 1976-1980", precum şi în edițiile anuarului din anii 1981-1988, editate de Revista economică.

În acest cadru, menționăm şi participarea cercetătorilor Institutului la elaborarea "Tratatului de economie contemporană", vastă lucrare de sinteză orientată în direcția analizării obiective a proceselor şi conceptelor economice contemporane, elaborat în cadrul programului de cercetare al ICCE. Dintre volumele tipărite menționăm: vol.1 "Sistemul ştiințelor economice şi sistemele economice contemporane" (coordonator prof. univ. dr. doc. N.N. Constantinescu, membru corespondent al Academiei R. S România, Bucureşti, 1986) şi vol.2 "Economia Națională. Reproducție socială şi mecanisme economice” (coordonator prof. univ. dr. T. Postolache, membru corespondent al Academiei R.S. România), cartea 1; "Cadrul conceptual general (Bucureşti, 1987) şi cartea a II-a "Funcționarea economiilor naționale" (Bucureşti, 1989).

A doua zi după Revoluția din 22 Decembrie 1989, colectivul de cercetare al Institutului şi-a declarat public adeziunea la transformarea, pe baze noi, a societății româneşti şi a cerut trecerea Institutului, sub denumirea de Institutul de Cercetări Economice, la Academia Română.

La 2 ianuarie 1990 s-a creat Institutul Național de Cercetări Economice (INCE) prin reorganizarea Institutului Central de Cercetări Economice, care s-a desființat. Prin reorganizare, pe structura Institutului de Economie Socialistă s-a creat Institutul de Economie Națională care, împreună cu celelalte institute componente ale INCE, desfăşoară o activitate de cercetare axată, în principal, pe studierea problemelor economice ale tranziției României la economia de piață.